

EEN VERHULDE FACTOR IN DE KERNWAPENDISCUSSIE

I VERHULDE FACTOR IN DE KERNWAPENDISCUSSIE

I. <u>TEN GELEIDE</u>	pag.	1
II. <u>DE CP-CAMPAGNE TEGEN HET NEUTRONENWAPEN</u>		3
De Sowjetoorsprong		3
De CPN-betrokkenheid		4
Het Initiatief en de Volkspetitie		5
Het Nationaal Forum: een manifestatiemodel		7
De internationalisering van de campagne		8
Het Internationaal Forum tegen neutronenbom		9
III. <u>DE CP-CAMPAGNE TEGEN MIDDELLANGE AFSTANDSRAKETTEN</u>		11
De verbreding van de campagne		11
De voorbereiding van nieuwe plannen		13
De Internationale Estafette		14
Acties rond het NAVO-moderniseringsbesluit		15
Het Internationaal Forum tegen de Kernbewapening		16
Flankerende acties		18
IV. <u>CONCLUSIES</u>		19

E VERHULDE FACTOR IN DE KERNWAPENDISCUSSIE

I. TEN GELEIDE

In de lopende kernwapendiscussie in de NAVO-landen blijkt steeds een niet direct doorslaggevende, maar toch niet te verwaarlozen factor mee te spelen, waarvan de herkomst en intentie welbewust zoveel mogelijk verborgen worden gehouden. Het gaat om versluierde, maar sinds medio 1977 toch aantoonbaar geïntensiveerde Sowjetpogingen om in die landen de publieke opinie en mede daardoor uiteindelijk vooral de oordeelsvorming van politiek verantwoordelijken te beïnvloeden in een richting, die ten goede komt aan het Sowjetbelang in de kernwapenkwestie. Dat offensief is zich al na verloop van korte tijd gaan toespitsen op Nederland, toen dat als belangrijkste van de kleinere landen binnen de NAVO een sleutelrol ging spelen in de besluitvorming rond de voorgenomen modernisering van de zg. eurostrategische wapens. Daar kwam nog bij dat de toenemende ontvankelijkheid onder de Nederlandse bevolking voor ideële en politieke argumenten tegen nucleaire bewapening steeds meer bruikbare aanknopingspunten bood voor verkapte Sowjetpogingen om op dat bewustwordingsproces in te spelen.

Omdat voor een afgewogen democratische meningsvorming zoveel mogelijk kennis en inzicht gewenst is omtrent alle factoren die in het spel zijn, heeft het zin de beschikbare informatie over die opzettelijk gemaskeerde factor hierbij te betrekken. De aard van de zaak brengt mee dat deze informatie onvolledig en fragmentarisch is, maar zij vertoont toch voldoende samenhang om een duidelijk beeld te geven van wat er gaande is. Alvorens op de feiten in te gaan is evenwel een nadere begripsbepaling van het verschijnsel politieke beïnvloeding noodzakelijk, die ontleend kan worden aan dikwijls recente confidenties daarover van Oosteuropese overlopers en aan mede daarop gebaseerde studies. Het fenomeen laat zich globaal omschrijven als een heimelijk middel van buitenlandse Sowjetpolitiek, dat beoogt de beeld- en beleidsvorming in niet-communistische landen te beïnvloeden ten gunste van de internationale Sowjetopties.

De Sowjetrussische beïnvloedingsacties worden - onder directe verantwoordelijkheid van het CPSU-Politburo - geleid vanuit de Internationale Afdeling van het Centraal Comité van de CPSU (hierna aan de duiden als IA/CPSU). Bij deze centrale instantie berust de supervisie en coördinatie van alle buitenlandse Sowjetactiviteiten zoals die niet alleen langs diplomatieke en CP-kanalen plaatsvinden, maar ook langs conspiratieve weg. De dagelijkse leiding van de IA/CPSU ligt bij Politburolid en CC-secretaris M.A. SOESLOW en bij plv. Politburolid en CC-secretaris B.N. PONOMARJOW, die tevens optreedt als hoofd van de

A/CPSU. Zij zijn als eersten verantwoordelijk voor de formulering en uitvoering van het buitenlands Sowjetbeleid en voor de samenhang daarvan in al zijn onderdelen - van diplomatie tot handelspolitiek en van culturele uitwisseling tot intelligenciewerk. De onderlinge afstemming vindt plaats op het niveau van het Politburo, waarin o.a. ook minister van Buitenlandse Zaken A.A. GROMYKO en KGB-chef Y.V. ANDROPOW zitting hebben. Deze centralistische structuur stelt de IA/CPSU in staat om de geheime beïnvloeding en propaganda in te passen in het grotere geheel van de buitenlandse Sowjetpolitiek.

De IA/CPSU kan voor haar conspiratieve activiteit beschikken over een aantal specifieke kanalen of instrumenten, waarmee zij in permanente en hechte verbinding staat, zoals:

- de nationale CP-en, die ondanks hun tegenwoordig dikwijls nogal nationale pretenties nog steeds tenminste de buitenlandse Sowjetpolitiek of hoofdonderdelen blijken te ondersteunen;
- de internationale communistische mantelorganisaties - met de Wereld Vredesraad voorop -, die geheel vanuit Moskou worden gedomineerd;
- het mechanisme van Oost-Westuitwisseling en -samenwerking, dat de Sowjetleiding nog steeds volledig ondergeschikt maakt aan de belangen van haar buitenlandse politiek;
- de ondermeer vanuit de Oosteuropese ambassades opererende inlichtingendiensten van het Sowjetblok, waarvan de werkzaamheden worden afgesteld op aanwijzing van de IA/CPSU.

Doelwit van de Sowjetrussische beïnvloedingspogingen zijn proefondervindelijk die bestuurlijke, politieke en sociale machtsfactoren in niet-communistische landen, die bepalend zijn voor de politieke oriëntatie en stabiliteit van die landen, met name:

- regeringsinstellingen en overheidsinstituten ter bescherming van het politiek-maatschappelijk systeem in die landen;
- politieke partijen;
- vakbeweging;
- publiciteitsmedia;
- ideële en religieuze vredesbewegingen;
- organisaties van belangrijke maatschappelijke groeperingen zoals jongeren, studenten, vrouwen en bepaalde beroepsbeoefenaars.

De uitstraling van een Sowjetrussisch beïnvloedingsoffensief valt nooit exact te meten, maar moet tegenwoordig bij voorbaat niet onderschat worden gelet op de voortgaande verfijning van de gehanteerde technieken. Ook neemt het Sowjet-

vermogen toe om zich in te leven in de niet-communistische gedachtenwereld en daarop in te spelen met een steeds grotere verscheidenheid aan beïnvloedingsimpulsen, die een cumulatief effect in de hand werkt.

Volgens publieke Oosteuropese verklaringen is "de politieke campagne tegen de neutronenbom, die in Nederland haar zwaartepunt kreeg en later is uitgebreid tot de middellange afstandsraketten, een van de meest betekenis- en succesvolle van na de Tweede Wereldoorlog". Omdat daar echter bij verzwegen wordt langs welke sluiptwegen dat succes bereikt wordt zal in de volgende hoofdstukken geprobeerd worden daarop meer licht te werpen. Hierin zal voornamelijk aandacht geschonken worden aan de belangrijkste van de beïnvloedingskanalen, die in de Nederlandse campagne blijken dienst te doen, te weten de Communistische Partij van Nederland (CPN). De andere kanalen, nl. de internationale communistische mantelorganisaties, de Oost-Westuitwisseling en de Oosteuropese ambassades en inlichtingendiensten, zijn gezamenlijk waarschijnlijk van niet minder belang, maar kunnen om praktische redenen beter - indien gewenst - in een separate studie nader worden belicht. In alle gevallen blijkt als voornaamste doelwit van beïnvloeding te zijn gekozen de "brede" publieke opinie - vooral echter in politieke, kerkelijke en vakbondskring - en mede via deze uiteindelijk in het bijzonder de politieke partijen en hun vertegenwoordigers.

DE CP-CAMPAGNE TEGEN HET NEUTRONENWAPEN

De Sowjetoorsprong

De campagne tegen het neutronenwapen (hierna N-campagne of N-actie te noemen) is ingeluid door een bericht van het Sowjetpersbureau Tass op 30 juli 1977, waarin de wereldopinie geattendeerd werd op het aangekondigde voornemen van de Amerikaanse regering om in overleg met haar bondgenoten de aanmaak van dit nieuwe wapen te overwegen. Hoewel Tass het volle accent legde op het "onmenselijk" karakter van het consequent als "bom" aangeduide wapen, werd tussen de regels door duidelijk dat de Sowjet Unie er zich vooral politiek en militair-strategisch ernstig door in het nadeel voelde gebracht. Het eigenlijke startsein tot de N-actie gaf de IA/CPSU in een artikel van haar medewerker P.A. NAUMOW in het tweede augustusnummer van het gezaghebbende Sowjetweekblad Nowoye Wremia, waaraan voor het eerst de later in Nederland zo bekende slogan "Stop de Neutronenbom" als titel werd meegegeven. Het artikel noemde het de "prealabele taak van alle vredeskrachten ter wereld" om over een breed front de strijd aan te binden voor een verbod op de N-wapens, wat alleen door "massa-acties" uitvoerbaar heette te zijn. Bedoeling was dus blijkbaar om de publieke opinie zo massaal tegen "de bom" in het geweer te roepen, dat het de regeringen van met name de Westeuropese NAVO-landen moeilijker gemaakt zou worden ermee in

zee te gaan. Daartoe werd een beroep gedaan op de in het Westen reeds om zich heen grijpende verontrusting over nucleair oorlogstuig, dat in dit geval ook nog "de atoomdrempel" zou kunnen verlagen.

Onmiddellijk zette de IA/CPSU haar hele geheime instrumentarium in werking. Als eerste proclameerde de in Helsinki zetelende Wereld Vredesraad een speciale "actieweek" van 6 tot 13 augustus 1977, waar andere communistische mantelorganisaties zich onverwijld bij aansloten. Nog in diezelfde week - op 8 augustus - lanceerden vrijwel alle CP-en uit de zg. Helsinki-landen na ruggespraak van hun respectieve Internationale Afdelingen een gemeenschappelijke Verklaring. Daarin werden alle "vredelievende krachten", maar in het bijzonder de socialisten, sociaal-democraten en christenen opgeroepen zich en masse te voegen bij het verzet tegen het "barbaarse" N-wapen. Pikant was dat uitgerekend de CPN ondanks een dringende uitnodiging pertinent weigerde mee te doen aan de Oproep van 28 CP-en. Hoewel de toen nog sterke man van de CPN, P. de GROOT, voorjaar 1977 de partijbetrekkingen met de CPSU formeel had hersteld om een eind te maken aan veertien jaar internationaal isolement, voelde hij er niets voor zijn partij door zulke gezamenlijke acties weer voor het karretje van Moskou te spannen. Zo ging de N-actie in haar aanloopfase merkwaardigerwijs geheel voorbij aan het land, waar zij later haar grootste triomf zou vieren.

De CPN-betrokkenheid

Toen het CPN-bestuur zich na een heftig intern conflict op 12 augustus 1977 eindelijk ontdaan had van de decennialange voorgedij van De GROOT, zag het in de door de Sowjet Unie zozeer gewenste N-campagne een unieke kans om zich van de steun van Moskou te verzekeren en zich binnen de communistische wereldbeweging te rehabiliteren.

Op 19 augustus 1977

lanceerde het CPN-dagblad De Waarheid het "Initiatief Stop de Neutronenbom", dat aankondigde "een brede beweging onder ons volk" op de been te willen brengen om ondermeer de Nederlandse regering ertoe te bewegen "geen onduidelijkheid te laten bestaan over haar positie in dit vraagstuk van leven en dood".

De CPSU-tevredenheid liet zich indenken, omdat de CPN zich zo na jarenlang dwarsliggen opnieuw aandiende als steunpunt voor "de vredespolitiek" van de Sowjet Unie, die zij weer zonder schroom erkende als "onmisbare en natuurlijke bondgenoot".

De N-actie bood evenzeer een gunstig perspectief voor de nationale goodwill van de CPN, die nog maar net zo zwaar gehavend uit de verkiezingen van voorjaar 1977 te voorschijn was gekomen. Een gerichte actie tegen één zo tot de verbeelding sprekend (NAVO-)kernwapen zou immers kunnen aanslaan bij de vele mensen en groeperingen, die op morele of godsdienstige gronden steeds meer moeite kregen met de kernbewapening als geheel. Bij ontstentenis van een ander platform kon de CPN proberen met haar groot organisatietalent die verschillend gemotiveerde tegenstanders zoveel mogelijk op één noemer te krijgen en zo politiek gewicht te geven. Dat paste precies in de "nieuwe coalitiepolitiek" - eigenlijk een herformulering van de klassieke communistische eenheids- of bondgenotenpolitiek -, waarmee de CPN verscheidene dwars door de politieke en maatschappelijke scheidslijnen heenlopende "massabewegingen" wilde gaan mobiliseren voor in hun eenvoud aantrekkelijke doelstellingen om die langs buitenparlementaire weg te kunnen afdwingen. De "strijd tegen de neutronenbom" was nu typisch zo'n versimpelde doelstelling, waarvoor grote bevolkingsgroepen uit oprechte motieven in beweging waren te krijgen. Om de actie niet op voorhand verdacht te maken heeft de CPN aanvankelijk niet met haar aandeel erin te koop gelopen, maar toen een steeds bredere kring erdoor bleek aangesproken begon zij haar initiërende rol veel nadrukkelijker te beklemtonen, zonder er overigens bij te vertellen hoe zij dit in kongsi met de Sowjetkameraden deed.

Het Initiatief en de Volkspetitie

brachten enkele CPN-ers inderhaast via persoonlijke contacten een groep bijeen, die wilde tekenen voor het "Initiatief Stop de N-bom" van 19 augustus. Deze Initiatiefgroep van ruim honderddertig personen bestond voor het merendeel uit CPN-ers, maar telde ook

andere min of meer bekende Nederlanders van verschillende politieke en maatschappelijke achtergrond, die de onderneming een representatief aanzien gaven en hun eigen achterban tot adhesie konden aanzetten. Binnen die groep functioneerde echter vanaf het begin een veel kleiner Initiatiefcomité van zo'n twintig personen, die bijna zonder uitzondering CPN-kaderlid zijn en het eigenlijke werk doen. Het secretariaat kwam op naam van ^{een} Amsterdamse CPN-^{er}.

die door zijn partij geheel voor deze taak is vrijgesteld. Voor systematische informatie ging men een twee-maandelijks "N-bulletin" uitgeven, dat bij CPN-drukkerij HEIERMANN gedrukt wordt.

De CPN-afdelingen kregen terstond opdracht overal lokale "Stop de N-bom"-werkgroepen op te richten, die de mensen in het land moesten mobiliseren - vooral op de basis van de politieke partijen, kerken en maatschappelijke organisaties.

Bij de inmiddels meer dan driehonderd plaatselijke werkgroepen zijn inderdaad talrijke mensen van diverse politieke, kerkelijke en sociale signatuur betrokken, maar de paar honderd echte activisten die de zaken regelen zijn bijna voor tachtig procent lid van de CPN. Daarnaast activeerde de CPN haar vele actiecomités en nevenorganisaties om elk in eigen kring - jongeren, universitaire wereld, vrouwen, "zachte sector" enz. - het voortouw te nemen in de N-campagne. Dat werd vergemakkelijkt door de sterk gegroeide maatschappelijke acceptatie en uitstraling, waarop de CPN kan rekenen sinds zij in de laatste tien jaar vooral door de toevloed van jeugdige leden uit de academische en dienstverlenende sfeer is uitgegroeid van een uitgesproken arbeiderspartij tot een sociaal veel rijker geschakeerde organisatie. Door dit alles is de "Stop de N-bom"-beweging - ook na de naamsverandering tot "Samenwerkingsverband Stop de Neutro-nenbom - Stop de kernwapenwedloop- een echte mantelorganisatie geworden, waarvan het communistisch karakter dankzij de "brede samenstelling" niet direct herkenbaar is, maar waarvan de sleutelposities voor minstens driekwart in handen zijn van CPN-leden, die de centrale partij-instructies nauwgezet opvolgen.

Zoals in het Initiatief reeds aangekondigd startte men voortvarend met een veelheid aan activiteiten zoals informatieverspreiding, manifestaties en conferenties, maar bovenal met de inzameling van handtekeningen als blijk van ondersteuning. Door de grondige en stelselmatige aanpak - o.a. huis-aan-huis bezoek en intekenlijsten op drukbezochte plaatsen als markten en kerkportalen - verliep de handtekeningenactie zo voorspoedig dat zij op 1 oktober 1977 werd omgedoopt tot "algemene Volkspetitie", die tenslotte meer dan 1.200.000 handtekeningen zou opleveren en op 18 april 1978 aan het parlement zou worden aangeboden. Tijdens een anti-N-bommanifestatie, die tot merkbare ergernis van de

CPN op 5 november 1977 in Utrecht door enkele andere politieke partijen en kerkelijke organisaties op touw was gezet, maar die zij te eld^{er} ure toch schoorvoetend besloot bij te wonen, betoogde ^{een} CPN-woordvoerder dat de Volkspetitie praktisch beschouwd het "allerbelangrijkste" strijdmiddel was, wat door de meeste aanwezigen met een handtekening werd gehonoreerd.

Het Nationaal Forum: een manifestatiemodel

Twee weken later, op 19 november 1977, organiseerde de Initiatiefgroep "Stop de N-bom" in Amsterdam haar eigen "Nationaal Forum", dat in zijn opzet model zou gaan staan voor alle soortgelijke evenementen in de toekomst. De voorbereiding en organisatie daarvan blijken steeds tot in de finesses geregeld te worden door CPN-leden in nauw overleg met Oosteuropese functionarissen. De CPN levert altijd de voorzitter

en tevens de grote meerderheid van het presidium.

Omdat ook eventuele discussiegroepen of commissies onder leiding van CP-leden plegen te staan verloopt het geheel vrijwel vlekkeloos in de door de organisatoren gewenste geest. Naast de welhaast vaste CPN-sprekers die de politieke toon proberen te zetten, inviteert men met zorg een keur aan gastsprekers van onderscheiden politieke, wetenschappelijke en kerkelijke huize. Dezen moeten de manifestatie een respectabel aanzien geven en mogen elk hun polemologische, fysiologische, ethische of godsdienstige bezwaren inbrengen tegen het wapen, dat mensen doodt en gebouwen overeind laat en daarmee als symptoma-tisch voor het NAVO-denken wordt voorgesteld.

Dat de CPN steeds meer eer inlegt met zulke manifestaties is niet in het minst te danken aan de toenemende bereidheid van gereputeerde persoonlijkheden om "terwille van de zaak" hun medewerking te verlenen. De partij neemt daarbij graag het risico op de koop toe, dat zo ook wel eens het Sowjetaandeel in de kernbewapening op de korrel kan worden genomen, omdat de strakke regie er borg voor staat dat zulke dissonanten worden weggedrukt en niet doorklinken in de slotoproep of eindverklaring. Die hoodschap, met grote eentonigheid neerkomend op een dringend vermaan tot eenzijdige ontwapeningsstappen aan NAVO-kant, haalt meestal de publiciteit, die steeds royaler via pers, radio en TV gezocht en verkregen is. Weliswaar was in het begin de animo om aan zulke eenzijdige vertoningen mee te doen vooral bij prominente politici niet bijster groot, om niet zoals ^{de} toenmalig PvdA-voorzitter het uitdrukte te hoeven "fungeren als bloem in het knoopsgat". Maar bij het kenteren van het getij meenden zelfs defensie- en buitenlandspecialisten van de Kamerfracties van

grote politieke partijen zich niet meer aan de uitnodigingen te kunnen onttrekken.

De internationalisering van de campagne

Het succes van de Nederlandse N-actie begon al spoedig de aandacht te trekken van de Oosteuropese pers, die daarover uitvoerig verslag ging doen en graag plaats inruimde voor bruikbare uitspraken van bekende Nederlanders, die er hun steun aan gaven. Dat succes inspireerde ook het idee om de CPN een stimulerende rol te laten spelen in de internationale N-campagne, die tot dan toe nog allerninst naar Sowjettevredenheid was verlopen.

Als resultaat daarvan publiceerde De Waarheid op 9 december de bekendmaking van de Initiatiefgroep "Stop de N-bom", dat op 18 maart 1978 in Amsterdam een Internationaal Forum zou worden gehouden met vertegenwoordigers van zo mogelijk alle Helsinki-landen.

Ogenblikkelijk hierna zond de CPN delegaties uit over heel West- en Oost-Europa om de jarenlang verstoorde betrekkingen met haar zusterpartijen te normaliseren en deze in één moeite door te verzoeken elk in eigen land afvaardigen naar het Amsterdamse Forum te willen samenstellen. Ondertussen vervolgde de CPN-top het overleg met hoge functionarissen van de CPSU en de Wereld Vredesraad (WVR). Op 18 december 1977 ontving ^{de CPN} in Amsterdam de plv. voorzitter van het Sowjetvredescomité O.S. KHARKHARDIN, die in werkelijkheid binnen de IA/CPSU de eerste verantwoordelijke is voor het internationale vredeswerk. Enkele dagen later kreeg Amsterdam bezoek van WVR-president R. CHANDRA, die tevens lid is van het Politburo van de CP-India. Hoewel de WVR tot dan toe tien jaar lang geen enkele bemoeienis met de CPN had gehad, begon zij hierna haar activiteiten tegen de neutronenbom grotendeels af te stemmen op de vanuit die partij gevoerde campagne. Voorts voerde de CPN op 16 januari 1978 in Amsterdam nog gesprekken met D.N. MOTSJALIN, die in de IA/CPSU hoofd is van de onderafdeling waaronder Nederland ressorteert.

Om de laatste hand te leggen aan de organisatie van het Amsterdams Forum reisden CPN-bestuurders op 2 februari via Warschau naar Moskou voor ruggespraak met de IA/CPSU, waarna zij pas op 18 februari via Sofia en Praag weer in Nederland terugkeerden. Voor en na die reis consulteerde ^{men} herhaaldelijk de Oosteuropese ambassades in Den Haag, vooral de Sowjetambassade, waarvan functionarissen op hun beurt weer het kantoor van het Initiatiefcomité "Stop de N-bom" in het Amsterdamse gebouw de Hoeksteen frequenteerden. Aan alle internationale voorbereidselen voor het Forum is voorzover bekend geen enkele instantie buiten communistische kring te pas gekomen.

Het Internationaal Forum tegen de Neutronenbom

Deze happening voltrok zich op 18 maart 1978 geheel volgens het al eerder beschreven patroon, dat door het Nationaal Forum was neergezet. Ook deze keer was de organisatie en regie stevig in handen van de CPN, die bovendien door het vooroverleg met haar zusterpartijen en de WVR een forse vinger in de pap had bij het formeren van de 29 buitenlandse delegaties uit heel Europa en Noord-Amerika - tezamen meer dan 150 personen in getal. De kern van die afvaardigen werd doorgaans uitgemaakt door hoge functionarissen van de zusterpartijen - meestal van hun Internationale Afdelingen -, gescundeerd door een

antal vertegenwoordigers van de nationale WVR-filiaalen en enkele min of meer bekende figuren uit de politiek, kerk, wetenschap of kunst. De Sowjetrussische delegatie was opgebouwd rond twee al enkele dagen tevoren gearriveerde IA/CPSU-medewerkers, n.l. de al eerder genoemde O.S. KHARKHARDIN en V.S. RYKIN van de "Speciale Onderafdeling", die de zorg heeft voor het geheime materiaal en het wereldwijde communicatienetwerk van de IA/CPSU. Het Amsterdams Forum werd verder bijgewoond door vertegenwoordigers van de internationale communistische mantelorganisaties en door vele diplomaten van de Oosteuropese ambassades. De Nederlandse delegatie was met haar talrijke representanten van politieke partijen, kerken en maatschappelijke organisaties stellig het meest "breed" van samenstelling, maar bestond toch altijd nog voor minstens een derde uit CPN-leden.

Uiteindelijk produceerde het Forum een eenzijdig tegen de VS en de NAVO gekante "Oproep aan alle volkeren en regeringen", die KHARKHARDIN blijkens een Waarheidsbericht van 8 april verleidde tot de uitspraak "met grote voldoening te kunnen vaststellen, dat op het Forum in Amsterdam de ondersteuning van de Sowjetvoorstellen aan de westelijke landen om af te zien van de productie van het neutronenwapen een brede instemming vond." Forumbezoekers, die wat al te nadrukkelijk tegen een dergelijke eenzijdigheid hadden geprotesteerd waren reeds snel en hardhandig uit de zaal verwijderd door de CPN-ordedienst, die ook zorgde voor een ordelijk verloop van de daags daarop in de Amsterdamse binnenstad gehouden anti N-bomdemonstratie, waarin zo'n vijftigduizend mensen meeliepen. Enkele demonstranten hebben er o.a. in de Volkskrant van 25 maart hun beklag over gedaan, dat in de optocht "de delegaties uit de Oostbloklanden alsmede het partijbestuur van de CPN voorop" liepen onder bescherming van "zich zeer agressief gedragende

orde-mensen van de CPN", die de gewone mensen geen kans gaven zich ertussen te mengen.

Zowel CPN- als Oosteuropese woordvoerders en media toonden zich uitermate tevreden over het verloop van beide evenementen, die trouwens ook in de Nederlandse media grote aandacht hebben gekregen. In enkele nabeschouwingen stak De Waarheid de lof-trompet over "het welslagen van het Forum", waarvoor "een volstrekt onmisbare bijdrage" was geleverd door "de actieve deelname van de CP-en van de socialistische landen, die zich manifesteren als de natuurlijke bondgenoten van de vredesstrijders hier". Volgens het partijblad was "internationale eenheid in de communistische beweging" voor "alles overheersende doelstellingen zoals de strijd voor de vrede" niet alleen "onontbeerlijk maar ook mogelijk" gebleken. Over het resultaat van deze "gezamenlijke inspanning" liet men zich al evenmin bescheiden uit. CPN-voorzitter HOEKSTRA beweerde tijdens een verkiezingsbijeenkomst op 21 maart, dat dit "initiatief van communisten, dat samenvloeide met de wil van vele anderen" ervoor gezorgd had dat "velen elkaar vonden, communisten, socialisten, gelovigen, tegen een nieuwe atoombewapeningswedloop - tegen de plannen van de VS". Naar zijn oordeel waren in Nederland "standpunten beïnvloed en gewijzigd", zodat CDA en PvdA zich na lange aarzeling tegen de N-bom hebben uitgesproken. En blijkens De Waarheid van 8 en 10 april was het Sowjetpersbureau Tass van mening dat president CARTER met de opschorting van zijn beslissing over de N-bom "terugdeinst voor de geweldige druk die uitgaat van de internationale protestbeweging, waarin m.n. Nederland zo'n grote rol heeft gespeeld en speelt". Los van alle communistische retoriek kan weinig anders worden vastgesteld dan dat het luide Nederlandse protest tegen het N-wapen en later tegen alle "eurostrategische" wapens in aanmerkelijke mate is aangezwengeld en gekanaliseerd door de N-campagne, die de CPN samen met haar Oosteuropese bondgenoten op poten heeft gezet. Blijkens een NIPO-onderzoek in deze periode was 85 procent van de Nederlandse bevolking op de hoogte van de "Stop de N-bom" actie en stemde 72 procent in met de doelstelling ervan.

III. DE CP-CAMPAGNE TEGEN DE MIDDELLANGE AFSTANDSRAKETTEN

De verbreding van de campagne

Na het Amsterdams Forum liet het Initiatiefcomité "Stop de N-bom" voorlopig weinig van zich horen, maar werkte het binnenskamers hard aan verbreding van de campagne zowel naar doelstelling als naar ondersteuning door andere groeperingen. Op Oosteuropes aandringen moest de CPN nl. proberen de inspanningen tegen de N-bom, die zozeer als splijtzwam in de NAVO bleek te fungeren, uit te breiden tot een campagne

tegen heel de kernbewapening zoals die uiteraard met name door de NAVO wordt geentameerd. Bedoeling was, zoals het theoretisch CPN-tijdschrift "Politiek en Cultuur" in zijn april/mei-nummer van 1978 formuleerde, Nederland in "het proces van volledige bevrijding" uit de NAVO te pressen tot een "aantal praktische tussenstappen" zoals het weigeren van "opslag van atoomwapens in ons land". Om echter de schijn te wekken dat het Initiatiefcomité zich gelijkelijk tegen de Sowjetrussische en Amerikaanse atoombewapening keert, stuurde het in mei 1978 een delegatie, bestaande uit CPN-districtsbestuurders en de Amsterdamse studentenpredikant , naar Moskou zowel als naar Washington om daar een petitie aan te bieden tegen de produktie van "massavernietigingswapens". De reis werd geheel voorbereid door de IA/CPSU-medewerkers O.S. KHARKHARDIN en N.A. PANKOW, in wier gezelschap de delegatie ook met alle égarde werd ontvangen door de voorzitter van de Opperste Sowjet A.P. SHITIKOW. De delegatieleden toonden zich verontwaardigd toen zij in Washington niet op soortgelijke wijze werden onthaald maar hun petitie moesten afgeven aan de Amerikaanse VN-vertegenwoordiging in New York, waar zij de Speciale VN-Ontwapeningszitting bijwoonden.

Tegelijkertijd trachtte het Initiatiefcomité zijn aanhang uit te breiden door de in de N-actie gelegde contacten verder te verdiepen in zonderheid in kringen van kerk en vakbeweging en in de plaatselijke afdelingen van politieke partijen en maatschappelijke organisaties. In september 1978 doopte het Initiatiefcomité zich om tot "Samenwerkingsverband - Stop de Neutronenbom - Stop de Kernwapenwedloop" als om aan te duiden dat de N-actie was verbreed tot een campagne tegen alle kernwapens en als om de indruk te vestigen, dat het van nu af aan ging om een samenwerkingsvorm van verschillende partijen en organisaties. Intussen is het Samenwerkingsverband echter een typisch personencomité gebleven, waarin weliswaar figuren uit allerlei organisaties op persoonlijke titel zitting hebben, maar waarin CPN-leden als voorheen de lakens uitdelen.

Nog tweemaal organiseerde het Samenwerkingsverband een exclusief tegen de N-bom gerichte manifestatie en wel als reactie op president CARTER's besluit van 18 oktober 1978 om na het eerdere voorlopige uitstel te beginnen met de produktie van althans enkele onderdelen en overbrengmiddelen voor dit wapen. De CPN nam hierover opnieuw contact op met zijn Oosteuropese gesprekspartners en ging van 27 november tot 2 december naar Moskou voor raadpleging van o.a. de IA/CPSU-coryfeeën ZAGLADIN en KHARKHARDIN. Hieruit resulteerde een Internationaal Symposium op 16 december 1978 in Amsterdam, waar vijf buitenlandse deskundigen, onder wie een naaste medewerker van IA/CPSU-hoofd PONOMARJOW, hun bedenkingen tegen de N-bom onder woorden brachten. Op 13 januari 1979 tenslotte vond een door meer dan zes-

duizend mensen bezochte Internationale Culturele Manifestatie plaats, waar ruim tweehonderd artiesten uit binnen- en buitenland op geheel eigen wijze optraden tegen de produktieplannen van de N-bom. Beide evenementen verliepen volgens het inmiddels bekende schabloon en werden dus volledig door de CPN en haar Oosteuropese vrienden gecontroleerd.

Hierna werd de campagne evenwel definitief uitgebreid tot alle zg. grijze zone wapens in het bijzonder de middellange afstands-raketten van het type Cruise en Pershing II, over de invoering waarvan de NAVO tegen het eind van datzelfde jaar zou gaan beslissen. Deze kwestie werd diepgaand besproken op een Buitengewone Zitting van de WVR van 2 tot 5 februari 1979 in Oost-Berlijn, waar het Samenwerkingsverband vertegenwoordigd was door CPN- bestuurders

Tijdens deze WVR-zitting werd een aparte commissie ingesteld voor "Praktische voorstellen ter versterking van de internationale massa-campagne tegen de bewapeningswedloop". Als voorzitter van die commissie trad aan de secretaris-generaal van de aan de IA/SED ontsproten Oostduitse Vredesraad, W. RUEMPEL, die in die nieuwe kwaliteit innig met de CPN zou gaan samenwerken.

De voorbereiding van nieuwe plannen

Reeds van 22 tot 25 februari kwam RUEMPEL naar Amsterdam om de nieuwe actieplannen te concretiseren in langdurige gesprekken met leden van het Dagelijks Bestuur van de CPN en met enige vertegenwoordigers van het Samenwerkingsverband. Medio mei bracht ^{de CPN} een door RUEMPEL voorbereid bezoek aan Oost-Duitsland voor besprekingen met o.a. Politburo-lid H. AXEN, die als SED-secretaris Buitenland tevens de supervisie heeft over de IA/SED. Op 7 en 8 juni was RUEMPEL al weer in Nederland om met CPN-prominenten

te praten over de verdere uitwerking van de actieplannen, die blijkens Oostduitse uitlatingen in de richting gingen van een spectaculaire "estafette" door alle Helsinki-landen. Er werd een Nationaal Comité "Initiatief Internationale Estafette" opgericht, met daarbinnen weer een kleiner uitvoerend Werkcomité van elf personen, van wie er zeker zeven CPN-lid bleken te zijn.

Dit comité en het Samenwerkingsverband richtten zich op 12 juni 1979 tot - meestal aan de WVR geparenteerde - vredesorganisaties in alle Helsinki-landen met een Oproep om zich gezamenlijk in te zetten tegen "de verdere ontwikkeling van tactische nucleaire en grijze zone-wapens voor Europa". De Oproep ging vergezeld van een brief, waarin die vredesorganisaties verzocht werden de nationale etappes van de

Internationale Estafette te verzorgen. In de brief werd ook de oprichting aangekondigd van een coördinerend "Bureau Internationale Estafette"

en van een overkoepelend "Internationaal Directo-
rium", waarvan de tien leden voornamelijk uit de CP-en of daaraan verwante vredescomités werden aangetrokken. Intussen hield men achter de coulissen de internationale organisatie in eigen handen, waarvoor men voortdurend beraadslaagde met W. RUEMPEL en met de Oosteuropese ambassades in Den Haag. Eerst op 23 juni meldde De Waarheid dat het Samenwerkingsverband het initiatief had genomen tot een Internationale Estafette onder het motto "Stop de N-bom - Stop de massavernietigingswapens, naar verdere ontspanning en ontwapening".

De Internationale Estafette

De eerste, Nederlandse étape bezon met een zevendaagse fietstocht, die op 26 augustus 1979 met een paar honderd fietsers van start ging van de Amsterdamse Dam, waar een Nederlandse Vredesverklaring als estafettesymbool werd meegegeven. In de diverse stop- en overnachtingsplaatsen werden de deelnemers hartelijk ingehaald door plaatselijke autoriteiten en geestelijken, die zich lovend uitlieten over deze eenzijdig tegen de NAVO gerichte onderneming. De tocht verliep vrijwel vlekkeloos, dankzij het goede voorbereidende werk van de plaatselijke "Stop de N-bom"-werkgroepen en werd in de publiciteitsmedia zeer positief ontvangen. Zij eindigde tijdens de Anti-Kriegstag op 1 september in Bonn, waarna de Estafette langs drie verschillende routes op zeer gevarieerde wijze werd voortgezet door alle Helsinki-landen. De reis voerde dus ook door de Oosteuropese landen, die eerder in augustus hun grenzen hermetisch hadden gesloten voor de zg. Vredeskaravaan, die zich wat evenwichtiger tegen zowel de NAVO als het Warschau Pact had gekeerd. Vast onderdeel in elk land was de plechtige overhandiging van een nationale vredesverklaring aan de "vredesstrijders" van een volgend land, waarbij meestal een Nederlandse vertegenwoordiging aanwezig was met als kern enige CPN-leden en een enkele geestelijke, kunstenaar e.d. In een van de laatste stopplaatsen, Rome, telde de Nederlandse viermansdelegatie bijv. drie CPN-ers, die hadden gezorgd voor de aanwezigheid van de vice-voorzitter van het Poolse Vredescomité ZUKROWSKI, aan wie de paus vroeger nog les heeft gegeven. Als gevolg daarvan onderhield de Heilige Vader zich tijdens een audiëntie omstandig met de Nederlandse afvaardiging, die tenslotte de pauselijke zegen meekreeg.

Het Europese gedeelte van de Estafette werd afgesloten tijdens een door het Samenwerkingsverband op 27 oktober in Den Haag belegde Onderwijsmanifestatie "Vorming voor de Vrede, Onderwijs tegen de N-bom", die het startsein moest geven voor massaal vredesonderwijs op scholen en universiteiten om "de publieke opinie te motiveren tegen de NAVO-plannen voor nieuwe eurostrategische wapens op Europese bodem". Op deze Manifestatie werden de Estafette-symbolen bijeengegaard en toevertrouwd aan een internationale delegatie, die onder leiding kwam te staan van een CPN'er en ook overigens voornamelijk werd samengesteld uit communisten - onder wie W. RUEMPEL. De delegatie heeft dit materiaal op 31 oktober 1979 plechtig overhandigd aan het VN-secretariaat in New York in het kader van de Ontwapeningsweek van de Verenigde Naties. Bij terugkeer op Schiphol op 2 november werd de delegatie opgewacht door een cordon partijgenoten om m.n. af te schermen tegen journalisten, die hem lastige vragen zouden kunnen stellen over zijn verklaringen tegenover Associated Press dat hij voor zijn werk financiële Sowjetsteun had ontvangen. Tijdens een persconferentie op Schiphol ^{werden} deze opmerkingen nu ^{aangeklaan} af met de uitspraak dat het ging om "een gezamenlijke vredesactiviteit, waarvoor ook een gezamenlijke financiering nodig is".

Acties rond het NAVO-moderniseringsbesluit

Intussen was de besluitvorming binnen de NAVO over de nucleaire modernisering in een kritische fase gekomen

Het Samenwerkingsverband was toen reeds begonnen vooral de lokale activiteiten op te voeren om overal uit den lande waarschuwingen te laten opklinken tegen de NAVO-plannen. De plaatselijke werkgroepen organiseerden manifestaties, picketlines en fakkeloptochten, waarbij zij zich meestal wisten te verzekeren van de medewerking van IKV-kernen en dikwijls ook van politieke partij-afdelingen. Op goed geprepareerde discussiebijeenkomsten werden landelijke politici ter verantwoording geroepen en geconfronteerd met de mening van "de achterban". Na de aanvaarding door de Tweede Kamer op 6 december 1979 van de motie, die de regering opdroeg zich in de NAVO uit te spreken tegen elke modernisering en plaatsing van kernraketten, gewaagde De Waarheid van een "overwinning" van echte "democratische machtsvorming", waarmee de massale vredesbeweging "daadwerkelijk invloed uitoefent ook op de verhoudingen tussen partijen, op de besluitvorming in het parlement, op het ontstaan van een parlementaire meerderheid". En het uiteindelijk door Nederland tijdens de NAVO-ministerraad van 12 en 13 december 1979 in Brussel

gemaakte voorbehoud ten aanzien van de stationering van nieuwe kernwapens op Nederlands grondgebied werd door De Waarheid gezien als het bewijs, dat "de vredesbeweging haar kracht getoond en haar invloed uitgeoefend heeft op het parlement en - zoals nu blijkt - ook op de standpunten van de regering".

Na deze krachtsinspanning is enige tijd een zekere luwte ingetreden in de activiteit van het Samenwerkingsverband. Dat hing wellicht samen met bepaalde internationale ontwikkelingen zoals de Sowjetinterventie in Afghanistan en de verbanning van de bekende Sowjetdissident A.D. SACHAROW, die de samenwerking tussen CPN en andersdenkenden in de Nederlandse vredesbewegingen zouden kunnen frustreren. De tactische CPN-reactie op die ontwikkelingen was echter voorzichtig genoeg om de "socialistische landen" niet te zeer te irriteren, maar ook voldoende kritisch om door de nationale partners in de vredesstrijd te worden opgevat als een afkeuring van het Sowjetoptreden in die kwesties. Volgens de CPN was dat op zichzelf "onjuiste" optreden immers te verklaren uit de "koude oorloghetze" en "bedreiging van de detente" door de VS, zoals die vooral tot uitdrukking is gekomen in het besluit tot stationering van TNF-wapens op Europees territoir. De berichten over een "nieuwe Amerikaanse atoomstrategie" - de presidentiële richtlijn 59 - bracht het Samenwerkingsverband opnieuw tot een felle reactie als zou Amerika aansturen op een beperkte atoomoorlog op Europese bodem. De Waarheid van 12 augustus 1980 zag daarin alle aanleiding voor de Nederlandse vredesbeweging om de regering ertoe te dwingen binnen de NAVO de discussie over de middellange afstandsruketten te heropenen. Ongeveer terzelfdertijd kondigde het ANJV, de jongerenorganisatie van de CPN, een handtekeningenactie aan tegen de plaatsing van Cruise- en Pershing II-ruketten, die voorjaar 1981 van start moet gaan.

Het Internationaal Forum tegen de Kernbewapening

Als voorlopig laatste hoogtepunt organiseerde het Samenwerkingsverband op 22 en 23 november 1980 een Internationaal Forum rond het thema "Wat kunnen WIJ doen tegen de kernbewapening". De bijeenkomst heette uitsluitend bedoeld te zijn voor vertegenwoordigers van de kleine NAVO- en WP-landen, die niet rechtstreeks deelnemen in de SALT-besprekingen. Maar achter de schermen was de CPSU wel degelijk betrokken bij dit Forum, dat weer professioneel volgens de gebruikelijke procedures was opgezet door CPN-kaderleden in samenspraak met Oost-europese ambassades en functionarissen van zusterpartijen en de WVR. Enkele dagen tevoren arriveerde nl. de Sowjet-"journalist" A.D. POPOW, die in werkelijkheid medewerker van de IA/CPSU is en die in 1961 door Nederland als diplo-

maat is uitgewezen.

De grote interesse van Moskou bleek ook uit de aanwezigheid van drie andere Sowjetjournalisten. De meeste Oost- en Westeuropese afvaardigingen waren niet veel meer dan CP-delegaties aangevuld met enkele sympathisanten. Alleen de Belgische vertegenwoordiging omvatte enige vooraanstaande parlementariërs, terwijl de Nederlandse afvaardiging naast het gebruikelijke CPN-aandeel een opmerkelijk groot aantal prominenten telde uit wetenschap, kerk en politiek (o.a. Pax Christi-voorzitter en PvdA- en CDA-Kamerleden). De boventoon voerden pleidooien voor eenzijdige westerse ontwapeningsstappen en voor een daartoe strekkende gidsrol van Nederland. De Waarheid noemde dit Forum "een belangrijke doorbraak", omdat een "onafhankelijke, nationale vredesbeweging als 'Stop de N-bom - Stop de kernwapenwedloop' in staat is gebleken een platform te bieden" voor een "dialogo tussen partijen, kerken en vredesbewegingen in een nog niet eerder bereikte verscheidenheid".

De CPN heeft er door de maskerade van het Samenwerkingsverband zonder twijfel toe bijgedragen dat de kernwapenkwestie in Nederland in een emotioneel geladen sfeer is terechtgekomen en eenzijdig tegen de NAVO wordt uitgespeeld. In dat klimaat passen bijv. ook de Waarheid-"onthullingen" en de schriftelijke vragen van de CPN-Tweede Kamerfractie in januari 1981 over een geheim NAVO-draaiboek voor de stafoefening WINTEX, dat zou uitgaan van een eerste inzet van atoomwapens door de NAVO en van een mogelijk legeroptreden tegen zich daartegen verzettende vredesgroepen. Het Samenwerkingsverband is vast voornemens zijn acties in 1981 onverminderd voort te zetten als de besluitvorming over de middellange afstands-raketen en over de Nederlandse kerntaken in het algemeen weer actueel wordt en als daarop in de verkiezingsstrijd vooruitgelopen wordt.

In een op 16 januari 1981 tijdens een Amsterdamse partijbijeenkomst gehouden rede verklaarde WOLFF zelfverzekerd dat "de nieuwe Amerikaanse atoomraketten er niet zullen komen" en dat ook "de tijd van optellen en aftrekken van atoombomen voorbij is". Hij refereerde in dat verband aan "de internationale contacten van de PvdA over dit onderwerp". Daarbij had hij kennelijk het oog op de 10 januari in Amsterdam gehouden informele bijeenkomst van vooraanstaande Nederlandse, Belgische, Noorse en Deense sociaal-democraten,

die zich daar uitspraken tegen plaatsing van kernraketten in West-Europa in haar huidige vorm, en eveneens op een waarschijnlijk in februari in Oslo te beleggen soortgelijke bijeenkomst, waarop ook SPD-voorzitter BRANDT aanwezig zal zijn. Volgens WOLFF wordt het "hoog tijd, dat de PvdA haar invloed aanwendt om duidelijk te maken aan Helmut SCHEMIDT, dat het onverdraaglijk is voor Nederland als in West-Duitsland het besluit tot stationering van de Pershing-II gehandhaafd blijft. Als men in Bonn doof blijft voor het Nederlandse standpunt moet het doel van de strijd zich in die richting begeven", aldus WOLFF, die daarmee waarschijnlijk een nieuw hoofdthema in de campagne heeft aangegeven. Uit verschillende recente berichten blijkt dat de Nederlandse acties tegen N- en TNF-wapens een zekere rol beginnen te spelen in de Westduitse meningsvorming inzake deze problematiek.

Flankerende acties

De CPN heeft haar campagne tegen de atoombewapening van de NAVO vergezeld doen gaan van enkele begeleidendes acties, vooral gericht op specifieke doelgroepen zoals de kerken en de vakbeweging, die door haar gezien worden als de belangrijkste buitenparlementaire pressiegroepen op dit gebied. Zij heeft met deze parallelle acties nogal wat succes in de kerkelijke wereld, zeker ook in het Interkerkelijk Vredesberaad, en in aanmerkelijk mindere mate in vakbondskring. Daarnaast probeert de CPN via de lokale werkgroepen van het Samenwerkingsverband de basis van de politieke partijen te bespelen en landelijke politici het vuur aan de schenen te leggen op spreekbeurten in de provincie en op bijeenkomsten van het "Permanent Overlegorgaan tegen de Kernbepapening", bij de oprichting waarvan de CPN ten nauwste betrokken is geweest.

Bovendien worden deze CPN-acties ondersteund door meer rechtstreekse beïnvloedingsoperaties vanuit het Sowjetblok, die lopen via de andere genoemde kanalen, te weten de internationale communistische mantelorganisaties, de Oost-Westuitwisseling in de kerkelijke en politieke sfeer en het optreden van de Oosteuropese ambassades en inlichtingendiensten. Deze operaties, die door de IA/CPSU gecoördineerd worden, beogen eveneens eenzijdig de nucleaire NAVO-bewapening in een kwaad daglicht te stellen en hebben het in het bijzonder gemunt op instanties en personen, die in Nederland een stem hebben in het debat over oorlog en vrede.

Deze vormen van directere Oosteuropese inmenging zijn van een grote verscheidenheid en daarom des te moeilijker op hun effect te beoordelen. Er is evenwel voldoende feitenmateriaal voorhanden om desgewenst ook deze flankerende beïnvloedingsacties in beeld te brengen.

CONCLUSIE

In de kernwapendiscussie in Nederland zijn met eerlijke intenties velerlei argumenten van uiteenlopende aard aangedragen. Er blijken echter onder valse vlag en langs conspiratieve weg ook overwegingen te zijn ingebracht, die een belang dienen dat per se tegensteld is aan de nationale en bondgenootschappelijke belangen. Omdat die inbreng zo opzettelijk versluierd is, leek het gerechtvaardigd in het voorgaande een tipje van de sluier op te lichten. Het is niet de bedoeling te suggereren dat de Nederlandse herwaardering van de nucleaire bewapening geheel te wijten of te danken is aan buitenlandse inmenging, want het is evident dat onder de eigen bevolking reeds lang allerlei oprechte twijfels daarover waren gerezen. Vastgesteld moet echter worden dat de bewijsbaar door de Sowjet-Unie geëntameerde campagne tegen de neutronenbom er voor het eerst in geslaagd is die verschillende bedenkingen goeddeels op één lijn te krijgen en vervolgens in een bepaalde richting te buigen. Mede als gevolg daarvan is de publieke opinie zich steeds meer eenzijdig gaan richten tegen het NAVO-aandeel in de atoombewapening zonder nog oog te hebben voor het Sowjetaandeel daarin.

Deze krachtige onderstroom heeft niet alleen een flinke zuigkracht gekregen op anti-atoombewegingen van andere oorsprong, maar is ook spoedig via de basis doorgedrongen in vrijwel alle politieke en maatschappelijke groeperingen, die bepalend zijn voor de besluitvorming in democratisch Nederland. Dat erosieproces maakt zulke groeperingen en hun vertegenwoordigers tegelijk vatbaarder voor meer directe beïnvloedingsimpuls, die door de IA/CPSU op elkaar zijn afgestemd en elkaar dus onderling versterken. Politiek verantwoordelijken, die bij de eigen achterban zowel als bij de buitenwacht steeds vaker en indringender dezelfde alternatieven tegenkomen moeten reeds uit electorale overwegingen de neiging krijgen tenminste enigermate mee te gaan met zo'n trend, die zij dan evenwel tegelijkertijd helpen versterken. Zo kan een spiraalwerking ontstaan die moeilijk is te doorbreken, temeer omdat zij Nederland lijkt op te stuwen naar een gidsrol, die diezelfde publieke opinie juist als zo lofwaardig is aanprezen.

Het valt vrijwel niet uit te maken of de Nederlandse heroriëntatie in het kernwapenvraagstuk hoofdzakelijk het resultaat is van een spontaan op gang gekomen bewustwordingsproces of toch ook in aanmerkelijke mate het gevolg is van verholen bemoeienis van buitenaf, die daarop heel bewust is gaan inspelen. In elk geval heeft die externe beïnvloeding wel gewerkt als een soort katalysator, die het bewustwordingsproces niet alleen heeft versneld maar het ook een bepaalde kleur heeft meegegeven, die nuances voorlopig weinig kans meer lijkt te geven.

februari 1981.